

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2024-36-65-78>

УДК 37:321.7]:303.446.4(477)

Ящук Богдан Валерійович,

аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-2674-746X>

opndf23.yashchuk@kpnpu.edu.ua

РОЗВИТОК ДЕМОКРАТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНСЬКІЙ СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ: ЕТАПИ ТА ФОРМУВАННЯ

Анотація. У статті акцентується увага на етапах формування та розвитку демократичної освіти в українській соціально-педагогічній думці.

У контексті трансформації освітньої системи та впровадження принципів демократії, автор розглядає важливі етапи цього процесу та визначає ключові аспекти, які впливають на формування громадянської свідомості та активної громадянської участі.

Підкреслюється, що демократична освіта — це підхід до навчання та виховання, спрямований на розвиток громадянської компетентності, відкритості до різноманіття, критичного мислення та активної участі учасників освітнього процесу у формуванні рішень та громадянському житті. Основна ідея демократичної освіти полягає в тому, щоб створити сприятливий контекст для розвитку громадян, які розуміють і цінують принципи демократії та готові активно приймати участь у громадянському суспільстві.

Зазначається, що основні аспекти демократичної освіти включають громадянське виховання, розвиток громадянських та соціальних компетентностей, створення відкритого середовища для обміну ідеями та думками, а також активне залучення учасників освітнього процесу до прийняття рішень та управління освітніми справами.

Звертається увага на те, що становлення демократичної освіти в Україні слід вважати актуальним саме від її незалежності, що є ключовим етапом у розвитку сучасного освітнього простору. Незалежність України відкрила нові можливості для трансформації системи освіти від авторитарних структур до демократичних принципів. У відповідь на виклики сучасного світу та глобалізації, демократична освіта стала необхідною для підготовки громадян, здатних адаптуватися до змін, критично оцінювати інформацію та приймати обґрунтовані рішення. Цей підхід сприяє розвитку особистості, яка розуміє свої права та обов'язки, активно взаємодіє у громадському житті, та цінує принципи демократії.

Підкреслюється, що етапи становлення демократичної освіти в Україні включають період реформ після отримання незалежності (початок 1990-х), систематичні зміни на початку 2000 років з переглядом навчальних підходів, легалізацію громадянської освіти, активізацію міжнародного співробітництва та впровадження стандартів Європейського освітнього простору. Сучасні тенденції включають розвиток критичного мислення та громадянської відповідальності, а також використання інноваційних методів для підготовки учнів та студентів до активної участі у глобальному суспільстві.

Ключові слова: Україна; освіта; демократія; демократична освіта; освітній простір; становлення демократичної освіти.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Україна, як незалежна держава, пройшла складний шлях історії, перебуваючи під впливом різних політичних, соціальних та культурних трансформацій. Розвиток демократії в країні визначається не лише політичними процесами, але й освітнім контекстом.

У контексті сучасного суспільства, де демократія визнається ключовим принципом громадянського устрою, важливо вивчити та зрозуміти процес становлення демократичної освіти в Україні.

Сучасний стан історії демократичної освіти в Україні характеризується взаємодією між спадщиною радянської системи та новими викликами, що виникають у процесі будівництва демократичного суспільства. Збереження старих парадигм та відсутність належного врахування демократичних цінностей у навчальних програмах та педагогічній практиці визначають необхідність детального аналізу історичних чинників, які впливають на розвиток демократичної освіти.

До того ж, демократична освіта в Україні зазнає значних труднощів у своєму становленні через неоднаковість доступу до якісної освіти, відсутність відкритості та участі у прийнятті рішень, а також недостатню інтеграцію демократичних цінностей у навчальний процес. Важливим чинником є відсутність ефективної системи громадянського виховання, що призводить до низького рівня громадянської активності та свідомості серед молоді.

Актуальність дослідження даної проблеми пояснюється відсутністю єдиного універсального визначення демократії, яке могло б враховувати різні історичні та контекстуальні умови. Часто спостерігається поверхневе і розпливчате сприйняття феномену демократії, що ускладнює його розуміння. Ця невизначеність також характерна для життєдіяльності концепції демократичної освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Демократичні цінності ґрунтуються на концептуальних підходах відомих давньогрецьких філософів, таких як Перікл, Аристотель і Демокріт, та переходять до сучасних західних теоретиків, серед яких можна виділити імена Р. Арона, К. Ясперса, Ю. Хабермаса, К. Поппера, Х. Аренд тощо.

Проблему вивчення демократичної освіти в Україні вивчали С. Терепищій, В. Мадзігон, І. Постоленко, Л. Ордіна, Г. Куц, О. Батіщева, В. Шамрай та ін. Питання формування демократичних цінностей у дітей та молоді є актуальними і знайшли своє відображення у роботах видатних вчених, таких як Н. Балабанова, В. Вікторов, С. Кострюков, В. Кремень, В. Луговий, В. Лутай, В. Мадзігон, О. Сухомлинська. Наукові публікації В. Андрущенко, В. Бабкіна, В. Бебика, М. Головатого, Л. Губерського, А. Колодія, М. Михальченка, С. Рябова, О. Семашка та інших – присвячені розгляду проблем формування демократичних цінностей серед студентської молоді в теоретико-методичному контексті. Ці дослідження вирізняються глибоким аналізом та концептуальним підходом до розуміння важливості виховання громадян з демократичними цінностями в освітньому процесі.

У західному політичному дискурсі на початку ХХІ століття сформувався ряд напрямків, в межах яких проводиться аналіз ліберально-демократичних процесів сучасності. До представників цього дискурсу відносяться видатні політологи та дослідники, такі як С. Гантінгтон, Л. Даймонд, Р. Даль, Р. Дарендорф, Т. Карозерс, А. Пшеворський, Д. Растоу, Ф. Шміттер та інші. Їхні дослідження стосуються різних аспектів розвитку демократії, вивчення тенденцій у ліберальних процесах та аналізу викликів, що постають перед сучасними демократіями.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є висвітлення ключових аспектів розвитку, формування та етапів демократичної освіти в українській соціально-педагогічній думці. Досягнення поставленої мети зумовлює вирішення наступних **завдань**: здійснити аналіз та визначити усі аспекти розвитку демократичної освіти в українській соціально-педагогічній думці, її етапи та формування.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

У сучасному світі, що стрімко розвивається та перетворюється, освіта визначається не лише як передача знань, але й як засіб формування громадянської активності та розвитку демократичних цінностей. Демократична освіта в Україні набуває особливого значення, оскільки країна пройшла шлях незалежності та стикається з різноманітними викликами глобалізації, реформ та соціокультурних змін.

Демократичні цінності мають глибокі корені, їхні концептуальні підходи простягаються від давньогрецьких філософів, таких як Перікл, Аристотель і Демокріт, до сучасних західних теоретиків. Цей еволюційний шлях концепцій включає ідеї видатних мислителів, таких як Р. Арон, К. Ясперс, Ю. Хабермас, К. Поппер, Х. Аренд та інші.

Вже в античні часи філософи, зокрема Перікл, Аристотель і Демокріт, висвітлювали основи самоврядування та громадянського участі в управлінні справами держави. Їхні ідеї закладали основу для розуміння демократії як форми управління, де громадяни мають право приймати рішення та брати участь у формуванні політики [5].

У сучасності, розвиток демократичних цінностей продовжується за допомогою внесків відомих західних філософів і соціологів. Такі вчені як Р. Арон, К. Ясперс, Ю. Хабермас, К. Поппер, Х. Аренд розширюють концептуальний образ демократії, акцентуючи на принципах свободи, толерантності, правах людини та участі громадян у прийнятті рішень. Ці теоретики вносять вагомий вклад у формування сучасного розуміння демократичних цінностей, які лежать в основі багатьох сучасних політичних систем [17].

Демократія перевищує рамки лише політичної системи, вона становить не лише форму устрою, але й спосіб включення у суспільне життя, колективне спілкування та набуття досвіду. Згідно з поглядами Ларрі Діаманта, демократія включає чотири ключові аспекти: політичну систему вибору та заміни уряду через свободні та справедливі вибори, активну участь громадян у політичному та громадянському житті, захист прав людини для всіх громадян та принцип верховенства права, в рамках якого закони та процедури рівноправно застосовуються до всіх членів суспільства [19].

Рада Європи визначає демократію на трьох рівнях: як систему політичного управління, яка включає правову систему, виборчі механізми та інститути управління; як спосіб організації суспільства, який регулює, як мирно співіснувати у сучасному плюралістичному суспільстві; та як спосіб життя, що вимагає активного громадянства на основі цінностей, таких як солідарність, справедливість та право на самовизначення [17].

У сучасних наукових дослідженнях широко застосовується концепція «вузького» та «широкого» розуміння демократії. «Вузьке» розуміння демократії акцентує увагу на виборах та інститутах ліберальної демократії, спрямоване на забезпечення освітніх навичками та знаннями для викладання понять про демократію. Однак обмеження демократії до виборчих процесів та інститутів мінімізує роль громадянина та розуміння освіти як чинника соціальної справедливості, розділяючи демократичні процеси від соціальних взаємодій, що впливають на громади та повсякденне життя [20].

«Широке» розуміння демократії виходить за межі виборчих та законодавчих процесів, верховенства права та основних громадянських прав. Воно прагне розвивати у молоді усвідомлення колективного громадянства та громадянських дій. Концепція «широкого» розуміння демократії передбачає створення «соціального громадянина», індивіда, який постійно взаємодіє з іншими та може рефлексувати свої дії [17].

Загалом, демократія – це форма управління, при якій влада належить народу чи його представникам, і прийняття рішень базується на вільному висловленні волі більшості. Основними принципами демократії, як зазначає М. Головатий, є рівність, свобода виразу, громадянська участь та правова держава. Демократію можна розглядати не лише як форму управління, але й як основоположний принцип для побудови справедливого та відкритого суспільства, де громадяни мають активну роль у формуванні політики та спільного розвитку [4].

Демократична освіта – це підхід до освіти, який акцентує на важливості розвитку демократичних цінностей, навичок та практик серед молоді. Основна ідея полягає в тому, щоб навчити молодь активно брати участь у прийнятті рішень,

розуміти і поважати різноманіття, розвивати критичне мислення та вміння працювати в групах [5].

За визначенням Ю. Вагіда демократична освіта представляє собою освітній ідеал, де демократія виступає як одночасна мета і метод навчання. Цей підхід внесений з демократичними цінностями у сферу освіти і може охоплювати самовизначення рівних у суспільстві, а також такі цінності, як справедливість, повага і довіра. Демократична освіта часто визначається як емансипативна, де голоси учнів рівноправні голосам вчителя [3].

У західних дискусіях про розвиток демократії в освіті виокремлюються дві ключові теми: підвищення професійної компетентності вчителів, спрямованої на сприяння демократичному розвитку в ЗЗСО, та розширення прав та можливостей для всіх учасників освітнього процесу, включаючи викладачів, адміністраторів, учителів та учнів [18].

Демократична освіта в Україні відзначається давньою історією, що бере свій початок із періоду демократичних революцій в Європі у 1848–1849 років, коли відбувалися численні просвітницькі громадські організації. Ці організації взяли на себе місію народної освіти у високій політичній атмосфері XIX століття, сприяючи перетворенню підданих великих імперій на майбутніх громадян національних демократичних держав.

В Україні подібні організації відомі під назвою «Просвіта». Їхні коріння можна відстежити у 1860–1870-х роках, спочатку на теренах Галичини (Австро-Угорська імперія), а потім на інших областях України, Кубані, а навіть у Заволжі та на Далекому Сході. Вони виникали там, де українське населення мало свої осередки. Діяльність цих центрів культурної, національної та громадянської освіти визначила становлення демократичної Української держави у 1917 році. Незважаючи на це, через слабкість демократичних інститутів держави, вона не встояла перед тоталітарним впливом більшовицької Росії та, після довготривалої війни (1918–1921), була анексована і стала частиною комуністичної імперії. Ці події призвели до втрат Україною приблизно половини її населення та практично всіх великих етнічних громад (польської, німецької, єврейської, грецької та ін.), які також стали жертвами комуністичного та нацистського геноциду [19].

Отже, становлення демократичної освіти в Україні вважається актуальним саме з моменту початку незалежності України у 1991 році, оскільки по закінченню радянської ери та отримання незалежності, Україна вирушила на шлях будівництва демократичної держави. Цей період став ключовим для впровадження демократичних цінностей у всі сфери суспільства, включаючи освіту, адже початок незалежності супроводжувався спробами реформування освітньої системи для відходу від радянської ідеології та впровадження принципів гуманістичної, громадянської освіти, спрямованої на розвиток критичного мислення та громадянської активності [15; 16].

Однією з найвиразніших рис формування українського педагогічного та соціально-освітнього дискурсу щодо впровадження та поширення демократичних ідей української освіти є акцент на таких ключових аспектах.

Становлення демократичного дискурсу через негативну ідентифікацію. Український підхід до демократизації освіти формувався шляхом відведення від радянської системи освіти. Цей процес обумовлений глибокими суспільно-політичними та економічними трансформаціями, розпадом соціалістичної системи та конфліктом цінностей та ідеологій. Потреба у теоретичній розробці та практичних інструментах демократизації освіти впливає з необхідності позбавлення радянських залишків, таких як тотальна регламентація освітнього процесу, монологічна взаємодія вчителя та учня, індоктринація, а також застосування методів репресивної педагогіки [13].

Звернення до класиків української філософії та педагогіки. Важливою рисою є актуалізація ідей великих українських філософів та педагогів, таких як Г. Сковорода, Т. Шевченко, М. Драгоманов, І. Франко, С. Русова, Б. Грінченко та інших. Релевантність їхніх доробків у сучасному контексті пояснюється значущістю їхнього внеску у розумінні демократії в освіті та її ролі у процесах націє- та державотворення, що залишається актуальним протягом століть української боротьби за державну незалежність.

За словами В. Сухомлинського, поважання людської гідності та особистості має визначальне значення у вихованні, адже це стає ключовим педагогічним інструментом. Він переконував, що цей підхід дозволяє зберегти у дитини всі позитивні людські якості, що були з нею з раннього віку – доброту, людяність, невгамовність. У контексті демократичної освіти такий підхід Сухомлинського можна розглядати як спрямований на розвиток громадянських якостей у дітей. Демократична освіта прагне виховати особистість, здатну до партнерських відносин, рівноправного діалогу та спільної взаємодії. У цьому контексті «школа сердечності» Сухомлинського відзначається спрямованістю на формування в дітях цінностей, пов'язаних з етикою та гуманізмом [6].

Активна співпраця з європейськими та американськими центрами. Сучасна українська освітня парадигма відзначається активною взаємодією та співпрацею між вітчизняними науковцями та практиками та європейськими та американськими центрами розвитку демократії. Ця взаємодія полягає в адаптації західних підходів до демократизації освіти та орієнтації на розробку та впровадження методик навчання демократії на практиці [2; 6].

Яскравим прикладом взаємодії в сфері розвитку громадянських компетентностей в Україні є проєкт DOCCU, який був впроваджений в рамках Швейцарської стратегії співробітництва для України в період з 2015 по 2018 роки. Також, значущий внесок у цей контекст вніс Європейський Центр ім. Вергеланда (EWC), який активно проводить проєкти в Україні з 2012 року, спрямовані на розвиток демократичного управління у школах та стимулювання участі учнівської молоді. Одним з таких спільних ініціатив є проєкт «Розвиток культури демократії в педагогічній освіті в Україні, Норвегії та Палестині» (2018-2021), який реалізується за участі Університету південно-східної Норвегії (факультет математичної та природничої освіти) та Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (факультет педагогіки і психології). Цей проєкт реалізується у

співпраці з Донбаським державним педагогічним університетом, громадською організацією «Інститут досліджень миру Близького Сходу» (м. Бейт-Джала, Палестина) та громадською організацією «Навчально-методичний науково-інформаційний центр» (м. Київ). Також важливо взяти до уваги «Концепцію Нової української школи» (НУШ), яка визначає використання компетентнісного підходу в освіті. Перелік компетентностей розроблено, враховуючи Рекомендацію Європейського Парламенту та Ради Європи №Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року. Громадянські та соціальні компетентності визначаються як ті, що пов'язані з концепціями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, а також усвідомленням рівних прав і можливостей. Відповідно до компетентнісного підходу, громадянська освіта та виховання повинні бути нерозривною частиною цілісного процесу громадянської соціалізації та інших аспектів [2; 15].

На основі вищенаведеного, згідно з аналізом наукової літератури охарактеризуємо основні етапи формування демократичної освіти в Україні:

Початок незалежності (1991-2004). Цей період відзначався спробами реформування освітньої системи в напрямку впровадження демократичних принципів. Здобуття свободи слова та думки відкрило можливості для розширення громадянського виховання та розвитку критичного мислення;

Зміни в законодавстві (2004-2014) – введення нових освітніх законів та стратегій національного розвитку спрямовувало систему освіти на підтримку громадянської активності та розвиток критичного мислення. Було звернено увагу на підвищення рівня громадянської культури серед студентів;

Інтеграція до європейського освітнього простору (2014-нині) – процес, що сприяє впровадженню демократичних стандартів та методів у навчальні програми. Реформи спрямовані на підготовку громадян, здатних ефективно взаємодіяти в сучасному демократичному суспільстві;

Розвиток громадянського виховання (нині) – відбувається посилення уваги до громадянського виховання у закладах ЗСО та закладах вищої освіти, що є важливим етапом. Це включає розробку спеціальних програм, тренінгів для вчителів і викладачів, а також створення умов для активної участі студентів у громадському житті.

Використання інформаційних технологій у навчальному процесі (нині) – сприяє підвищенню доступності освіти та стимулює розвиток громадянських навичок. Електронні ресурси та онлайн-платформи стають важливим інструментом для формування демократичної освіти [1; 4; 8].

Демократичні трансформації у сфері освіти в Україні представляють собою не лише широко обговорювану, але й надзвичайно актуальну тему в останні десятиліття. Це питання є предметом інтенсивних дебатів та досліджень як в академічних, так і політичних кругах країни. Концептуалізація демократичних змін в освіті України має свої власні «національні» особливості, що відображають унікальні виклики та потреби українського суспільства.

Перехід до більш демократичного підходу до освіти в Україні визначається не лише прагненням відповідати сучасним стандартам європейської освіти, але й необхідністю адаптації до унікальних культурних, історичних та соціальних вимог самої країни. Демократичні зміни в освіті необхідні для формування активних та громадянських особистостей, здатних до критичного мислення, толерантності та участі в громадському житті.

Зокрема, українська концепція демократичної освіти враховує історичний контекст та національні цінності, спрямовуючи увагу на формування громадянської ідентичності, усвідомлення власної ролі в суспільстві та активну участь у громадському житті. Цей процес також враховує потреби у розвитку інноваційних методів викладання, що сприяють розкриттю творчого потенціалу учнів та створенню стимулюючого освітнього середовища [16].

Серед характерних особливостей українського наукового обговорення аспектів демократичної освіти слід відзначити особливий акцент уваги вчених на різні аспекти, такі як демократичні цінності в освіті (вільність, відкритість, толерантність і інші), принципи демократії в освіті та процеси демократизації освіти. Зокрема, важливим є розуміння українських науковців необхідності розвитку критичного мислення в освітньому процесі [9]. Як зазначає І. Постоленко, це пов'язано із запровадженням нових методів та підходів до навчання, що базуються на партнерських відносинах, принципах рівноправного діалогу між вчителями та учнями, а також врахуванням альтернатив та можливостей вибору. Незважаючи на активні дебати щодо концепцій цих термінів у світовій науковій обстановці, терміни «демократія», «демократичні цінності» та «демократичні принципи» часто використовуються зі змішаною інтерпретацією і як абстрактні поняття [14].

За класифікацією І. Постоленка розуміння демократизації освіти розглядається у трьох контекстах:

– соціально-політичний контекст передбачає збереження демократичної орієнтації соціально-політичного розвитку держави і суспільства. Визнання пріоритетної ролі системи освіти в ієрархії соціальних інститутів є ключовим в юридичному та фактичному аспектах;

– соціально-педагогічний контекст включає в себе створення та розвиток механізмів взаємовпливу між суспільством і школою, а також демократизацію всіх рівнів управління в освіті;

– педагогічний контекст передбачає встановлення партнерських відносин між усіма учасниками освітнього процесу, забезпечення рівності у правах громадян на отримання освіти, доступність якісної освіти, а також будівництво змісту освіти на основі загальнолюдських цінностей та демократичних принципів [14].

В. Мадзігон підкреслює, що сучасні заклади освіти призначені для формування у кожного громадянина звичок, настанов та цінностей, які є необхідними для ефективного функціонування демократії. Процес становлення демократичних цінностей в системі освіти включає всі аспекти навчально-виховного процесу на всіх його рівнях, включаючи зміст, організацію, функціональні аспекти та комунікативний вимір [12].

С. Терепищій зазначає, що у демократичній педагогічній практиці в Україні важливо гарантувати свободу вибору. Підхід до демократичної освіти повинен бути спрямований не лише на передачу знань, а й на розвиток особистості. Це означає, що система освіти має акцентувати увагу на розвитку критичного мислення, самостійності, творчості та етичних цінностей. В освітній практиці слід використовувати різноманітні методи, такі як дискусії, проекти, практичні завдання та інші активні форми роботи, які сприяють розвитку здібностей та навичок студентів. Науковець підкреслює, що демократичні цінності в освіті є необхідним інструментом для забезпечення об'єктивної інформації, розвитку критичного мислення та толерантності, що надто важливо в епоху постправди. Демократія в освіті визначається як шлях до мудрості, де правда виступає кінцевою метою цього процесу [15].

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Становлення та розвиток демократичної освіти в Україні є важливим і невід'ємним етапом формування громадянського суспільства та демократичної держави.

Демократія – це форма управління, в якій влада належить народу або його представникам, а прийняття рішень здійснюється шляхом голосування чи консенсусу.

Починаючи з моменту незалежності, Україна пройшла важливий шлях у розвитку демократичної освіти. Зміни в освітній системі відбувались на різних етапах, і вони відображають тісний зв'язок із загальним процесом будівництва демократичного суспільства.

Демократична освіта – це відомості, розвиток критичного мислення, готовності до активної участі в громадянському житті та поваги до демократичних цінностей. Основна мета демократичної освіти полягає в підготовці студентів молоді до життя в демократичному суспільстві, сприяючи їхньому розвитку як відповідальних громадян.

Елементи демократичної освіти в Україні включають:

- громадянське виховання, яке спрямоване на формування розуміння громадянських прав та обов'язків, а також активної участі в громадянському житті;
- розвиток критичного мислення;
- залучення учнів і студентів до прийняття рішень на різних рівнях, включаючи шкільне та університетське самоврядування;
- сприяння відкритості та прозорості в навчальному процесі, надання можливостей отримання різноманітної інформації;
- розвиток толерантності та розуміння різноманіття, сприяння взаєморозумінню між різними культурами та національностями.

Перспективним напрямом подальших досліджень розвитку демократичної освіти в українській соціально-педагогічній думці, її етапів та формування є вивчення впливу демократичних педагогічних практик на формування громадянської компетентності учнів та студентів. Особлива увага може бути приділена аналізу ефективності інноваційних підходів до громадянського виховання та розвитку

демократичних цінностей в закладах освіти. Крім того, важливим аспектом подальших досліджень є вивчення взаємозв'язку між використанням інформаційних технологій та розвитком демократичної освіти. Дослідження може включати аналіз ефективності впровадження електронних ресурсів, онлайн-платформ та інших інтерактивних засобів у процесі навчання для підтримки громадянської активності та участі учнів. Також, можна розглядати вивчення досвіду інших країн у впровадженні демократичної освіти, а також адаптацію успішних практик до українського освітнього контексту. Особливу увагу слід звертати на аспекти підготовки вчителів та викладачів до реалізації демократичних педагогічних підходів у навчальному процесі.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Актуальні проблеми громадянської освіти: український та зарубіжний досвід*, 2013. Матеріали Першої науково-практичної конференції (Острого, 19 черв. 2013 р.) / відп. ред. О.С. Батищева. Острого: ГО «Центр демократичного лідерства, Національний університет «Острозька академія», 234
2. *Впровадження шкільної громадянської освіти: млявий процес і мінімальний результат.*, 2019. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://lb.ua/blog/svetlana_topalova/422053_vprovadzheniya_shkilnoi.html>.
3. Голлоб, Р., Крапф, П., Олафсдоттір, О., Вайдінгер, В., 2011. *Навчаємо демократії*: Базові матеріали з освіти для демократичного громадянства та прав людини для вчителів / ред. Р. Голлоб, П. Крапф, В. Вайдінгер: пер. з англ. та адапт. Л. І. Паращенко. Київ: Основа, 2011. Т. 1. 164 с.
4. Головатий, М.Г., 2011. *Демократія: історія, теорія, практика*: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та аспірантів-політологів. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 230.
5. Д'юї, Д., 2003. *Демократія і освіта*. Львів: Літопис, 294.
6. *Демократичні цінності в освіті: виклики та можливості в епоху пост-правди*, 2023. Матеріали доповідей та виступів учасників Міжуніверситетського круглого столу Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 10 квітня 2023 року. Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 32.
7. Квієк, М., 2009. *Університет і держава*. Київ: Таксон, 380.
8. *Концепція громадянської освіти в Україні*, 2000. [Електронний ресурс]. Доступно: <<https://osvita.khpg.org/index.php?id=976003974>>.
9. Куц, Г.М., 2018. Демократичні принципи в освітньому процесі: політико-культурний контекст. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Політологія, 2, 46-56.
10. Кучинська, І.О. 2009. *Виховання громадянності в Україні (друга половина XIX – XX ст.)*: монографія. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка 196.
11. Кучинська, І.О. 2017. *Становлення та розвиток ідей громадянського виховання у вітчизняній педагогічній думці (друга половина XIX – 30-ті рр. XX століття)*. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 292.

12. Мадзігон, В.М., 2002. Інформатизація в контексті демократизації освіти в Україні. *Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002: збірник наукових праць до 10-річчя АПН України / Академія педагогічних наук України, Ч. 1.* Харків: «ОВС», 23–37.
13. Ордіна, Л.Л., 2009 Демократичні цінності як фактор мотиваційного забезпечення культуротворчого середовища ВНЗ. *Вісник націон. техн. ун-ту України «Київський політехнічний інститут». Філософія, Психологія, Педагогіка.* Зб. наук. праць. Київ: ІВЦ «Політехніка».
14. Постоленко, І., 2007. Демократизація освітнього процесу в Україні. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи, 22,* 67-71.
15. Терепищій, С.О., 2023. Роль демократичних цінностей в освітній практиці України в епоху пост-правди. [Електронний ресурс]. Доступно: <<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39706/Demokratychni%20tsinosti%20v%20osviti.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>.
16. Шамрай, В., 2023. Освітня політика та цінності демократії. [Електронний ресурс]. Доступно: <<https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/download/89/88>>.
17. Biseth, H., 2018 Norwegian Teacher Educators Attentiveness to Democracy and their Practices. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research, 17* (7), 26-42. [Електронний ресурс]. DOI: <https://doi.org/10.26803/ijlter.17.7.2>.
18. Rainer, J., & Guyton, E., 1999. Democratic practices in teacher education and the elementary classroom. *Teaching and Teacher Education, 15,* 121-132.
19. *Spring of nations. Revolution 1848–1849 in Galicia.* [Електронний ресурс]. Доступно: <<http://www.aus-ugr.narod.ru/37.html>>.
20. Zyngier, D., 2012. Rethinking the Thinking on Democracy in Education: *What are educators Thinking (and Doing) about Democracy? Education Sciences, 2*(4), 1–2

DEVELOPMENT OF DEMOCRATIC EDUCATION IN UKRAINIAN SOCIAL AND PEDAGOGICAL THOUGHT: STAGES AND FORMATION

Bohdan Yashchuk,

postgraduate student of the first year of study,
Department of Pedagogy and Education Management,
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University Kamianets-Podilskyi
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-2674-746X>
opndf23.yashchuk@kpnu.edu.ua

Abstract. The article focuses attention on the stages of formation and development of democratic education in Ukrainian socio-pedagogical thought. In the context of the transformation of the educational system and the implementation of the principles of democracy, the author examines the important stages of this

process and identifies the key aspects that influence the formation of civic consciousness and active civic participation.

It is emphasized that democratic education is an approach to education and upbringing aimed at the development of civic competence, openness to diversity, critical thinking and active participation of participants in the educational process in decision-making and civic life. The main idea of democratic education is to create a favorable context for the development of citizens who understand and value the principles of democracy and are ready to actively participate in civil society.

It is noted that the main aspects of democratic education include civic education, the development of civic and social competences, the creation of an open environment for the exchange of ideas and opinions, as well as the active involvement of participants in the educational process in decision-making and management of educational affairs. Attention is drawn to the fact that the formation of democratic education in Ukraine should be considered relevant precisely from its independence, which is a key stage in the development of the modern educational space. The independence of Ukraine opened up new opportunities for the transformation of the education system from authoritarian structures to democratic principles. In response to the challenges of the modern world and globalization, democratic education has become necessary to prepare citizens who are able to adapt to changes, critically evaluate information and make informed decisions. This approach promotes the development of an individual who understands his rights and responsibilities, actively interacts in public life, and appreciates the principles of democracy.

It is emphasized that the stages of formation of democratic education in Ukraine include the period of reforms after gaining independence (early 1990s), systematic changes in the early 2000s with revision of educational approaches, legalization of civic education, activation of international cooperation and implementation of standards of the European Educational Space. Current trends include the development of critical thinking and civic responsibility, as well as the use of innovative methods to prepare pupils and students for active participation in global society.

Keywords: Ukraine; education; democracy; democratic education; educational space; formation of democratic education.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Aktualni problemy hromadianskoi osvity: ukrainskyi ta zarubizhnyi dosvid [Actual problems of civic education], 2013. *Materialy Pershoi nauково-praktychnoi konferentsii* (Ostroh, 19 cherv. 2013 r.) / vidp. red. O.S. Batishcheva. Ostroh: HO «Tsentр demokratychnoho liderstva, Natsionalnyi universytet «Ostrozka akademiia», 234.

2. *Vprovadzhennia shkilnoi hromadianskoi osvity: mliavyi protses i minimalnyi rezultat* [Implementation of school civic education: sluggish process and minimal result], 2019. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://lb.ua/blog/svetlana_topalova/422053_vprovadzhennya_shkilnoi.html>.

3. Hollob, R., Krapf, P., Olafsdottir, O., & Vaidinher, V., 2011. *Navchajemo demokratii: Bazovi materialy z osvity dlia demokratychnoho hromadianstva ta prav liudyny dlia vchyteliv* [Teaching democracy: Basic educational materials for democratic citizenship and human rights for teachers] / Red. R. Hollob, P. Krapf, V. Vaidinher: per. z anhl. ta adapt. L. I. Parashchenko. Kyiv: Osnova, 2011. T. 1. 164 s.
4. Holovatyi, M.H., 2011. *Demokratiia: istoriia, teoriia, praktyka* [Democracy: history, theory, practice]: navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. ta aspirantiv-politologiv. Kyiv: DP «Vyd. dim «Personal», 230.
5. Diui, D., 2003. *Demokratiia i osvita* [Democracy and Education]. Lviv: Litopys, 294.
6. *Demokratychni tsinnosti v osviti: vyklyky ta mozhlyvosti v epokhu post-pravdy* [Democratic values in education: challenges and opportunities in the post-truth era], 2023. *Materialy dopovidei ta vystupiv uchasnykiv Mizhuniversitytetskoho kruhloho stolu Ukrainskyi derzhavnyi universytet imeni Mykhaila Drahomanova*, 10 kvitnia 2023 roku. Kyiv: Vyd-vo UDU imeni Mykhaila Drahomanova, 32.
7. Kviiek, M., 2009. *Universytet i derzhava* [The University and the State]. Kyiv: Takson, 380.
8. *Kontsepsiia hromadianskoi osvity v Ukraini* [Concept of civic education in Ukraine], 2000. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <<https://osvita.khpg.org/index.php?id=976003974>>.
9. Kuts, H.M., 2018. *Demokratychni pryntsypy v osvitnomu protsesi: polityko-kulturnyi kontekst* [Democratic principles in the educational process: political and cultural context]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*. Seriia: *Politologhiia*, 2, 46-56.
10. Kuchynska, I.O. 2009. *Vykhovannia hromadiankosti v Ukraini (druha polovyna KhIKh – KhKh st.)* [Vykhovannia hromadiankosti v Ukraini (druha polovyna KhIKh – KhKh st.)]: monohrafiia. Kamianets-Podilskyi: *Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka* 196.
11. Kuchynska, I.O. 2017. *Stanavlennia ta rozvytok idei hromadianskoho vykhovannia u vitchyzniani pedahohichnii dumtsi (druha polovyna XIX – 30-ti rr. KhKh stolittia)* [Stanavlennia ta rozvytok idei hromadianskoho vykhovannia u vitchyzniani pedahohichnii dumtsi (druha polovyna XIX – 30-ti rr. XX stolittia)]. Kamianets-Podilskyi: Vydavets PP Zvoleiko D.H., 292.
12. Madzihon, V.M., 2002. *Informatyzatsiia v konteksti demokratyzatsii osvity v Ukraini* [Informatization in the context of democratization of education in Ukraine]. *Rozvytok pedahohichnoi i psykhologichnoi nauk v Ukraini 1992-2002: zbirnyk naukovykh prats do 10-richchia APN Ukrainy / Akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy*, Ch. 1. Kharkiv: «OVS», 23–37.
13. Ordina, L.L., 2009. *Demokratychni tsinnosti yak faktor motyvatsiinoho zabezpechennia kulturotvorchoho seredovyshcha VNZ* [Democratic values as a factor of motivational provision of the cultural environment of universities]. *Visnyk natsion. tekhn. un-tu Ukrainy «Kyivskyi politekhnichniy instytut»*. *Filosofiia, Psykhologhiia, Pedahohika*. Zb. nauk. prats. Kyiv: IVTs «Politekhnikha».
14. Postolenko, I., 2007. *Demokratyzatsiia osvitnoho protsesu v Ukraini* [Democratization of the educational process in Ukraine]. *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly*, 22, 67-71.

15. Terepyshchyi, S.O., 2023. Rol demokratychnykh tsinnosti v osvittii praktytsi Ukrainy v epokhu post-pravdy [The role of democratic values in the educational practice of Ukraine in the post-truth era] [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39706/Demokratychni%20tsinnosti%20v%20osviti.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>.
16. Shamrai, V., 2023. Osvitnia polityka ta tsinnosti demokratii [Educational policy and values of democracy]. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <<https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/download/89/88>>.
17. Biseth, H., 2018 Norwegian Teacher Educators Attentiveness to Democracy and their Practices. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 17(7), 26-42. [Elektronnyi resurs]. DOI: <https://doi.org/10.26803/ijlter.17.7.2>.
18. Rainer, J., & Guyton, E., 1999. Democratic practices in teacher education and the elementary classroom. *Teaching and Teacher Education*, 15, 121-132.
19. Spring of nations. Revolution 1848–1849 in Galicia. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <<http://www.aus-ugr.narod.ru/37.html>>.
20. Zyngier, D., 2012. Rethinking the Thinking on Democracy in Education: What are educators Thinking (and Doing) about Democracy? *Education Sciences*, 2(4), 1–2